Alexandru Mareş

OBSERVAŢII PE MARGINEA A DOUĂ SCURTE TEXTE ROMÂNEŞTI

1. Doamna Zamfira Mihail ne-a rugat să examinăm un vechi text românesc (*Plângerea lui Adam*), adăugat pe o filă a *Triodului înflorit* (BAR, ms. sl. 758, f. 254^{r-v}), text a cărui scriitură era, pe alocuri, greu descifrabilă. Se întreba distinsa cercetătoare dacă, în porţiunile mai puţin inteligibile, textul nu a fost cumva criptografiat. La o sumară examinare ne-am dat seama că acest text este scris în totalitate în clar şi, totodată, că păstrează două scrieri distincte: *Plângerea lui Adam* (f. 254^{r}), respectiv *Troparul arhanghelului Mihail* (f. 254^{v}). Dificultatea descifrării celor două texte se datora, pe de o parte, întrebuinţării unor slove în variante mai puţin uzitate: ⰸ = ⰰ (ⰸⰴⰰⰿ „Adam”, 254^{r}a/4), ⰵ = ⰽ (ⰵⱜ „că”, 254^{v}/2), ⰾⰻ = ⰱ (ⰸⰾⰰ „aşea”, 254b/9), ⰲ = ⰱ (ⰽⰲⰻⰻⰻ „no<a>pti”, 254^{r}a/12, ⰻⰲⰻⰻ „to<a>ti, 254^{r}a/14), ⰶ = ⱜ (ⰴⰸ^{ⰿ}ⰽⱜⰸⰰⰸ „Dumnădzeu”, 254^{r}a/14), ⰹ = ⰻ (ⰻⰾⱜⰹⰲ „plâ<n>gi”, 254^{r}a/7), iar pe de altă parte, omiterii în reproducerea cuvintelor a unor litere, notate de noi între croşete: ⰰⰴ<ⰰⰿⰲ> (254^{r}a/14), ⰽⰲ<ⰵⰲ> (254^{r}a/13), ⰻ<ⰿ>ⰻⰿⱜⰲⰰⰹⰰ (254^{r}a/ 15), ⰹⰰⰾⰾ<ⰸ>ⰲ (254^{r}a/4), ⰸ<ⱜ> (254^{r}a/2), ⰸ<ⰽ>ⰴⰲ (254^{r}a/11, 254^{v}/1) etc.

2. Reproducem în continuare cele două scrieri, precizând că primul dintre ele este scris pe două coloane, indicate prin *a* şi *b*.

<PLÂNGEREA LUI ADAM>

254^{r}b Ada*m* şeadi înai<n>tea raiului d<e> să jiluiaşti ş<i> să tâ<n>guiaşt<i>[1] ş<i> de[2] gură[3] aşea[4] grăiaşti: „Raiule[5], raiule[5], dulcili meu[6] raiu, vină să <n>i iertămu[7] amâ<n>doi că de[2] astădzî înai<n>te[8] nu nu mai videa p<â>nă în zua de[2]giudeţ”. Ia*r* raiu de[2] gură[9] aşea o grăitu: „Ada<mi>, Adami, n<u> iasti de[2] v<i>na mea, ce[10] <ia>sti de[2] vina ta, c<ă> Dumnădzeu[11]

254^{r}a te-au lăsa*t* cu mini / în raiu şî ţu-o poro<n>ci*t* s<ă> nu mănânci poami[12] d<i>n pomu[13] din mijlocu[14] raiul<u>i”. Ia*r* Ada*m* cu amar[15] plâ<n>gi[16]. Ia<r> Dumnădzeu[17] o grăitu: „Taci, Adami, ci nu[18] mai plâ<n>gi”. Ia*r* Ada*m* aşea o grăitu: „Doamni[19], că[20] nu plângu[21] c<ă> d<e-a>ci

---

[1] Scris:ⰽⱜ ⰻⱜⰳⰲⰰⰻⰻ. ✧[2] Scris:ⰴⰰ. ✧[3] Scris: ⰳⰲⰹⱜ. ✧[4] Scris: ⰰⰸ^{ⰿ}ⱜ. ✧[5] Scris: ⰹⰰⰾⰾⰰ. ✧[6] Scris: ⰿⰰⰹ. ✧[7] Scris: ⰰⰲ^{ⰻ}ⰻⱜ^{ⰿⰹ}. ✧[8] Scris: Ⱆⰿⰰⰻⰻⰻⰰ. ✧[9] Scris: ⰳⰲⰹⰰ. ✧[10] Scris: ⰽⰰ. ✧[11] Scris: ⰴⰹⰿⰽⱜⰸⰰⰸ. ✧[12] Scris: ⰻⰱ^{ⰿⰻ}. ✧[13] Scris în continuare: ⰴⰰ ⰻⰱⰿⰹ. ✧[14] Scris: ⰿⰽⰽⰻⰾⰱⰽ^{ⰹ}. ✧[15] Scris: ⰰⰰⰿⰰ^{ⰻ}. ✧[16] Scris în continuare: ⰻⰾⱜⰽⰻ. ✧[17] Scris: ⰴⰸ^{ⰿ}ⰽⱜⰸⰰ^{ⰹ}. ✧[18] Scris: ⰽⰰ. ✧[19] Scris: ⰴⰱ^{ⰿ}ⰽⰻⰻ. ✧[20] Scris: ⰽⰻ. ✧[21] Scris: ⰻⰾⱜⰳⰰ.

LR, LXIV, nr. 1, p. 113–138, Bucureşti, 2016

BDD-A24879 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:27 UTC)

m-am scăpatu eu[22], că u<n>di era eu[22] nu era[23] nici noapti[24], ni<ci> toamnă[25], ni<ci> iarnă, ci era*m* în toati[26] jealele[27] visăli<n>du-mă". Ia<r> Dumnădzeu[28] o grăitu: „Ad<ami>, Ada<mi>, ia[29] <a>mi<n>ti celi[30] floricili ci p<r>imăvara răsaru".

<TROPARUL ARHANGHELULUI MIHAIL>

254[v] U<n>di[31] s<tr>ăluceaşti[32] daru*l* tău, arha<n>gheli, de[2] acolo să goneaşti putearea diiavolu<lui>[33], că nu sufiri să rămâie lâ<n>gă lumina ta luceafăru ce*l*[34] ce-au[35] căzutu. Păntru aceasta ne[36]rugămu-ţi: săgeţile[37] c<e>le[38] purtătoari[39] de[2] focu stâ<n>ge-le[40] cu[41] silirea ta, izbăvi<n>du-ne[42] pre[43] noi din sămi<n>tealele[44] lu<i>, vrea<d>nicule[45] de[2] laudă, Mihaile[46] arha<n>ghili[47].

✧[22] Scris: ѧ꙯. ✧[23] Scris: ни ѧрди; urmează câteva litere care au fost şterse. ✧[24] Scris: ѡпти, cuvânt deasupra căruia s-a scris forma corectă: нѡпти. ✧[25] Scris: тѡмнѫ. ✧[26] Scris: тоти. ✧[27] Scris: ѯѧлѧлѧ. ✧[28] Scris: дꙋ҃нѫѕѧꙋ. ✧[29] Scris: лиа. ✧[30] Scris: чѧли. ✧[31] Scris: ѧꙋ҆ди. ✧[32] Scris: сѫлѫчѧци. ✧[33] Scris: диѧвꙋлꙋ. ✧[34] Scris: чѧ҃. ✧[35] Scris: чꙋ. ✧[36] Scris: нѧ. ✧[37] Scris: сѫцѧцилѧ. ✧[38] Scris: члѧ. ✧[39] Scris: пꙋ҃тѫѫтѡри. ✧[40] Scris: стѫцѧнє. ✧[41] Scris în continuare: пꙋтиръ диа, apoi cuvintele au fost barate cu linii. ✧[42] Scris: избѫвидꙋнѧ. ✧[43] Scris: пръ. ✧[44] Scris: сѫмиѫѧлѧлѧ. ✧[45] Scris: врѧникꙋлѧ. ✧[46] Scris: миχаилѧ. ✧[47] Sub text, în partea dreaptă, s-a notat de altă mână fraza *Adam şede înainte raiului (ракꙋ) şi p<l>â<n>je*, care se referă la textul de pe fila 254[r].

3. Primul text, care tratează tema plângerii lui Adam după izgonirea sa din rai, aparţine primului tip al scrierii, în clasificarea lui Emil Turdeanu, şi urmează datele generale ale canonului religios (cf. troparele din *Triod* pentru sâmbăta care precedă *Duminica lăsatului de brânză*)[1]. Versiunile care aparţin acestui tip au rămas nestudiate şi prin urmare, nu sunt cunoscute în totalitate[2]. Textul nostru păstrează o formă prescurtată a variantei bihorene care se regăseşte în ms. 34 al Institutului de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" din Cluj (f. 160[v]/5–164[r]/3)[3]. Ambele variante se caracterizează prin dialogurile dintre Adam şi rai, respectiv dintre Adam şi Dumnezeu. A se vedea în acest sens încercarea lui Adam de împăcare cu raiul:

[1] Émile Turdeanu, *La vie d'Adam et d'Ève en slave et en roumain*, în *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament,* Leiden, E. J. Brill, 1981, p. 123, *idem*, *Verşul lui Adam de umilinţă*, în „Revista de istorie şi teorie literară", XLII, 1994, nr. 2, p. 221.

[2] Cf. inventarul manuscriselor care păstrează versiuni ale *Plângerii lui Adam* (Emil Turdeanu, *La vie d'Adam et d'Ève en slave et en roumain,* p. 126, nota 96). Dintre manuscrisele semnalate de Nestor Vornicescu (*Dans un manuscript psaltique de Stiharetz*, în „Revue des Études sud-est européennes", t. XV, 1977, nr. 1, p. 38, nota 5), numai ms. rom. 5325 (fost 6032), f. 1–4[v], reproduce o variantă a acestui tip de scriere. Nu aparţine *Plângerii lui Adam* manuscrisul semnalat de N. Drăganu, *Versuri vechi*, în „Dacoromania", V, 1927–1928, p. 505. Nu ştim, în schimb, dacă *Verşul lui Adam* dintr-un manuscris descris de Gh. Pavelescu (*Versuri la morţi de Nicolae Filimon,* în „Apulum", II, 1943–1945, p. 318, nr. 7) se subsumează primului tip al scrierii.

[3] Semnalat de N. Drăganu, *Pagini de literatură română veche (O colecţie de cărţi populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII),* în „Dacoromania", III, 1922–1923, p. 246 (nr. 18).

BDD-A24879 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:27 UTC)

ms. sl. 758

Raiule, raiule, dulcili meu raiu, vină să <n>i iertămu amâ<n>doi ca de astădzî înai<n>te nu nu mai videa p<â>nă în zua de giudeţ.

(f. 254^{r}b/4 – 9)

ms. 34

Raiule, dulcile mieu raiule, ni să ne iertăm unul cu altul, că de astăzi înainte nu ne vom mai vede[4] până la zua de giudeţ.

(f. 160^{v}/9 – 161^{r}/3)

şi, implicit, răspunsul raiului:

ms. sl. 758

Ada<mi>, Adami, n<u> iasti de v<i>na mea, ce <ia>sti de vina ta c<ă> Dumnădzeu te-au lăsat cu mini în raiu şî ţu-o poro<n>cit s<ă> nu mănânci poami d<i>n pomu din mijlocu raiul<u>i.

(f. 254^{r}b/10 – 254^{r}a/4)

ms. 34

Adame, Adame, nu-i de vina me[5], ce-i de vina ta, Adame, că Domnul cu mine în raiu te-a [6] lăsat şi [7] te-a[6] cuntenisit, poame din pomul raiului să nu mănânci.

(f. 161^{r}/ 7 – 14)

Ar mai fi de reţinut două trăsături prin care se particularizează versiunea din ms. sl. 758. Prima, prezentarea raiului drept un spaţiu în care „nu era nici noapti, ni<ci> toamnă, ni<ci> iarnă” (f. 254^{r}a/11–13), ne aminteşte de caracterizarea făcută raiului în versiunea din ms. rom. 5325 (BAR): „acolo nu era noapte” (f. 2^{r}). A doua trăsătură priveşte finalul scrierii, care nu reţine promisiunea lui Dumnezeu că-l va readuce pe Adam în rai: „Ad<ami>, Ada<mi>, ia <a>minti celi floricili ci p<r>imăvara răsaru” (f. 254^{r}a/14–15); cf. însă versiunea din ms. 34: „Vezi, Adame, frâmseaţele ce să ivăsc primăvara, iara toamna pier? Aşe şi tu, Adame, rabdă într-această lume, că după această lume că te voi îmbrăca în lumină în locul <în> care erai mai nainte, în raiu” (f. 163^{r}/9 – 163^{v}/4).

4. A doua scriere (f. 254^{v}), considerată de Zamfira Mihail parte integrantă a *Plângerii lui Adam*, este reprezentată de *Troparul arhanghelului Mihail*. Acesta se cântă în ziua de 8 noiembrie (celebrarea celor doi arhangheli, Mihail şi Gavril), *La laude, Mărire, glas 5,* după cum aflăm din materia *Mineiului* pentru luna şi ziua respectivă[8]. Versiunea din ms. sl. 758 este o variantă cu mici modificări a traducerii înfăptuită de Damaschin, pe când era episcop de Râmnic[9], pe care o aflăm publicată prima dată în *Antologhionul* din 1737: „Unde umbrează darul tău, arhanghele, de

[4] Scris: **вєдє**; altă lecţiune posibilă: *vedea*.

[5] Scris: **мє**; altă lecţiune posibilă: *mea*.

[6] Scris: **тє**.

[7] Scris: **ши^{є}**.

[8] *Mineiul lunei noiembrie*, Bucureşti, 1892, p. 123.

[9] Alex. Lepădatu, *Damaschin episcopul şi dascălul,* în „Convorbiri literare”, 1906, p. 563–581; Gabriel Ţepelea, *„Mineiele” de la Râmnic. Contribuţia lor la dezvoltarea limbii române literare şi la biruinţa ei definitivă ca limbă de cult,* în volumul autorului, *Studii de istorie şi limbă literară,* Editura Minerva, Bucureşti, 1970, p. 88–95.

BDD-A24879 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:27 UTC)

acolo să goneaşte putearea diavolului, că nu sufere să rabde lumina ta luceafărul cel ce au căzut. Pentru aceasta te rugăm: săgeţile lui ceale de foc purtătoare, ceale pornite asupra noastră, stinge-le cu mijlocirea ta, izbăvindu-ne pre noi de smintealele lui, vreadnice de laudă, MIhaile arhanghele”[10].

Notarea troparului respectiv în ms. sl. 758 s-a datorat foarte probabil funcţiei sale protectoare, care îl făcea apt să preia atributele unui amulet. *Troparul arhanghelului Mihail* a cunoscut o oarecare audienţă în lumea clericală, căci peste două veacuri îl regăsim reprodus în romanul *Arhanghelii* al lui Ion Agâbiceanu[11].

5. Cele două scurte scrieri copiate pe paginile *Triodului înflorit* de la Mănăstirea Hangu (j. Neamţ) conservă particularităţi de limbă moldoveneşti: *e* medial aton trecut la *i* în *arhanghili*(254^{v}/7), *dulcili* (254^{r}b/4–5), *nu sufiri* (254^{v}/2), *-e* final aton trecut la *-i* în *Doamni*(254^{r}a/8–9), *ia* <*a*>*minti* (254^{r}a/15), *u*<*n*>*di* (254^{r}a/11, 254^{v}/1), *u* trecut la *o* în *ţu-o poro*<*n*>*cit* (254^{r}a/1), *dz* păstrat în *astădzî* (254^{r}b/6–7), *Dumnădzeu* (254^{r}a/14, 254^{r}b/12–13), dar trecut la *z* în *au căzutu* (254^{v}/3), *zua* (254^{r}b/8), *ğ* păstrat în *giudeţ* (254^{r}b/8–9), durificarea labialei *p* în *păntru* (254^{v}/4), durificarea lui *z* în *zua* (254^{r}b/8), rostirea moale a lui *ş* şi *j* în *aşea* (254^{r}a/8), *jealele* (254^{r}a/13).

Dintre particularităţile semnalate ne atrage atenţia fonetismul *păntru*, înregistrat în Moldova numai în două documente din secolul al XVI-lea[12]. Prezenţa grafiei ⱂѫ<ⱀ>ⱂⱃ҄ în *Troparul arhanghelului Mihail*, copiat după 1737 (data tipăririi *Antologhionului*), poate constitui o dovadă că acest fonetism se mai menţinea în secolul al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea în graiul din j. Neamţ. Este tot atât de adevărat că grafia ⱂѫ<ⱀ>ⱂⱃ҄ poate acoperi şi rostirea *pântru*, atestată în secolul trecut în nordul Moldovei[13], pe care unii o derivă din *păntru* (cu închiderea lui *ă* la *î* după o labială), iar alţii din *pintru* (< *printru*)[14].

OBSERVATIONS EN MARGE DE DEUX COURT ÉCRITS ROUMAINS

(Résumé)

L’auteur publie deux courts écrits (*La plainte d’Adam*, respectivement, *L’hymne religieux de l’archange Michel*), copiés sur les pages d’un *Triod* (=Livre des prières et de cantiques) slavon écrit au Monastere Hangu (BAR, ms. sl. 758, f. 254^{r-v}). *La plainte d’Adam*, qui appartient au premier type établi par E. Turdeanu, s’approche d’une version du XVIIIe siècle de Transylvanie. Le deuxième écrit représente une version remaniée de la traduction du *Monologue* effectuée par l’évêque Damasquin. Les deux écrits conservent des particularités caractéristiques au patois moldave.

Cuvinte-cheie: *Plângere lui Adam, Troparul arhanghelului Mihail*, episcopul Damaschin.

Mots-clés: *La plainte d’Adam, L’hymne religieux de l’archange Michel*, l’évêque Damasquin.

[10] CRV 215 (*Antologhion*, Râmnic, 1737), f. 121^{v}.
[11] Editura de stat pentru literatură şi artă, [Bucureşti], 1956, p. 280.
[12] Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974, p. 128.
[13] *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. VI, [Bucureşti], 1969, h. 1815.
[14] Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 129.

BDD-A24879 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:59:27 UTC)